

**ПОЕЗИЯТА НА ЗБИГНЕВ ХЕРБЕРТ ПРЕЗ ПРИЗМАТА
НА ЛИТЕРАТУРНАТА ОНОМАСТИКА
(ВЪРХУ ИЗБРАНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ)**

Димитър Димитров
ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград

**THE POETRY OF ZBIGNIEW HERBERT THROUGH
THE PRISM OF LITERARY ONOMASTICS
(BASED ON SELECTED WORKS)**

Dimitar Dimitrov
Neofit Rilski South-Western University in Blagoevgrad

The following presentation focuses on proper names in the poetic works of Zbigniew Herbert. The focus is primarily on anthroponyms and toponyms (also some theonyms) as the most numerous group of names in Herbert's poetry. The main purpose of this article is the functional interpretation of literary names (e.g. location in time and space, expressive function, intertextual function etc.) within the poetic text. I will consider *nomina propria* in the context of the poem as well as in the context of the outlook, ideas and philosophy of Herbert.

Key words: Literary onomastics, Herbert, name, function

Предмет на изследване на настоящата разработка представлява поезията на Збигнев Херберт, разгледана през призмата на литературната ономастика – научна област, която изследва собствените имена в литературата, техния генезис, класификации, както и ролята, и функцията на онимите в конкретно произведение или като цяло в творчеството на определен писател, литературна епоха и период.

Историята на ономастичните изследвания върху полската литература води началото си от 1953 г., когато Стефан Речек публикува „O nazwiskach bohaterów komedii polskiej XVIII wieku“. Александър Вилкон отбелязва, че и преди това имената на литературните персонажи, както и названията на местата, където се развива действието в литературното произведение, представляват интерес за изследовате-

лите, но този интерес е спорадичен и се реализира в рамките на общи изследвания върху творчеството на даден писател или върху художествената стилистика на съответната творба (вж. Вилкон 1970: 12). Именно той със своята монография, озаглавена „Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego“, задава посоката на развитие (в Полша) на все още младата тогава, утвърждаваща се филологическа дисциплина за следващите няколко десетилетия. Подчертавайки литературоведската насоченост на литературната ономастика, авторът регистрира не голямо участие и на езиковедите ономасти. Ева Жетелска-Фелешко¹ също констатира не особено засилен интерес от страна на езиковедите към литературната онимия, но също така споделя наблюденията си, че участието на езиковедите в литературноономастичните изследвания прави от литературната ономастика дисциплина, „пример за гранични изследвания, синтезиращи елементи на езиковедската ономастика, историята на литературата и стилистиката“ (Жетелска-Фелешко 1993: 21). Отварянето на дискусията относно мястото на литературната ономастика сред останалите науки, както и щрихирането на изследователските ѝ перспективи в тома „Onomastyka literacka“ дават повод на Ирена Сарновска-Гифинг да зададе въпроса: „Литературната ономастика – интеграция на езикознание и литературознание?“ („Onomastyka literacka – integracja językoznawstwa i literaturoznawstwa?“). Именно в статията си с едноименното заглавие авторката след обстоен преглед на съвременните постижения и тенденциите в методологията при изследване на литературната ономастика заключава, че „във време на все още живи теоретични и методологични дискусии, спорове и нови опити за интеграция на методите в много субдисциплини от езикознанието и литературознанието трябва да се съгласим, че изследването на литературните оними, имащо описателно-интерпретативен характер, по естествен начин се приближава към интерпретативно-оценъчните литературоведски анализи“. Авторката засвидетелства още, че „интердисциплинарността в тази научна област в никакъв случай не е присвояване, а само заличаване на границите“ (Сарновска-Гифинг 2003б: 446). Чрез извършването на този кратък преглед на посоката на развитие на литературната ономастика искаме да подчертаем по безспорен начин нейния интердисциплинарен характер.

След отпечатването ѝ през 1970 г. гореспоменатата монография на Александър Вилкон – „Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego“, е възприета като пионерски труд. Почти всички последвали литературно-

---

¹ В статията си, публикувана в тома „Onomastyka literacka“ (Жетелска-Фелешко 1993: 21 – 26).

ономастични трудове следват неговия модел за функционално-интерпретативен анализ на онимите в художествената литература, като постепенно го разширяват, обогатяват и усъвършенстват.

Концентрирайки вниманието си върху конкретните функции на онимите, изследователят се изправя пред избор на метод на изследване, зависещ от спецификата на онимния материал, както и от жанра на творбата. В монографията си Вилкон изследва собствените имена от гледна точка на пет функции²:

1. Локативна – отнасяща се до поставяне на фабулата в определено време и пространство.

2. Социологична – отнасяща се до показване на принадлежност към дадена среда, обществена принадлежност, народностна принадлежност на героя.

3. Алюзийна – отнасяща се до употреба на имената като слабо или силно зашифрирани алюзии към конкретни хора или места.

4. Съдържателна – отнасяща до характеризиране на героя или мястото на действие според метафоричното или дословно значение на името.

5. Експресивна – отнасяща се до употреба на имената като знаци, изразяващи емоционалната позиция на автора и героите или създаващи определена емоционална атмосфера в творбата или нейни фрагменти (Вилкон 1970: 83).

Разбира се, някои имена могат да изпълняват две, а дори и повече функции едновременно, което зависи до голяма степен от контекста, в който се появяват съответните *nomina propria* (Вилкон 1970: 82 – 83). Гореспоменатата функционална парадигма може да претърпи модификации и разширяване с нови функции, например: евокативна (призоваване на имената и техните денотати от паметта; отнася се до хора от близкото обкръжение на автора), емотивна (призоваване на имената и техните денотати от действителността) (по Граф 2006: 167 – 168), интертекстуална (по Сарновска-Гифинг 1995: 89), интерсемиотична, интеркултурна и др.

Всеобщо мнение в литературноономастичните изследвания е, че разглеждането на онимния пласт в литературата (а особено ако става въпрос за лирическо творчество) е неразривно свързано с авторовата биография. В този смисъл трябва да споменем накратко някои от основните моменти в живота на Збигнев Херберт. Роден е на 29 октомври 1924 г. в Лвов, където прекарва ранните си години (последните го-

² Определяйки функциите на онимите, Вилкон се позовава на подялбата на К. Гурски (срв. Górski 1963: 403 – 404).

дини на полския Лвов), петнадесетгодишен преживява окупацията на родния си град от Съветския съюз, а през 1941 г. Лвов попада под немска окупация. Известно време учи изобразително изкуство в Краков, след това в Торун и Варшава – първо право, а след това философия – става студент на известния философ Хенрик Елзенберг, чиято личност има голямо влияние върху самия Херберт, а възгледите му намират своето отражение в Хербертовата поезия. Участва в дейността на Армия Крайова (АК) и въпреки това успява да се появи в литературния живот на следвоенна Полша и да публикува първите си стихове в средата на 40-те години на ХХ в. След 1949 г., по време на господстващия соцреализъм, Херберт почти напълно отсъства от литературния живот. Прави повторен дебют през 1955 г. в литературната преса, а през следващата година се появява дебютният му том „Struna światła“ (по Баранчак 1994: 34 – 39).

За целите на настоящото изследване, а именно функционално-интерпретативен анализ на Хербертовата онимия въз основа на стихотворенията „Babcia“, „Do Henryka Elzenberga w stulecie Jego urodzin“, „Chodasiewicz“, „O Troi“ и „O dwu nogach Pana Cogito“, обособяваме три основни групи собствени имена:

1. Автентични оними:

- Антропоними: напр. *Henryk Elzenberg, Jan Józef Szczepański, Byron (George Gordon Byron), Adam Michnik, Mozart, Baruch Spinoza, Kartezjusz, Włodzimierz Iljicz, Izydora Dąbska*;
- топоними: напр. *Armenia, Rzym, Ateny, Weronia, Alpy*;
- религиозни имена: напр. *Izaak, Kain, św. Jerzy* и т.н.

2. Автентични оними от литературата и митологията³, напр. *Apollo, Marsjasz, Herakles, Iovis, Achilles, Sancho Pansa, Ikar, Tezeusz, Mefisto, Fortynbras, Charon* и т. н.

---

³Александър Вилкон причислява собствените имена, възприети от други литературни произведения, към групата на неавтентичните оними (Вилкон 1970: 22), докато авторите на по-нови изследвания, като Ирена Сарновска-Гифинг (Сарновска-Гифинг 2003а: 104) и Йежи Гловацки (Гловацки 1997: 239), са на противоположното мнение – т.е. към автентичните собствени имена включват напр. митологични названия, имена на литературни персонажи, имена на филмови герои; съществува и трета позиция, а именно обособяване на група названия, които са автентични лексикално, но неавтентични денотативно, а в нейните граници – оними първично съществуващи в различни от изследваните творби (вторично употребени в изследваните текстове) (Граф 2006: 7).

3. Неавтентични оними: *Pan Cogito*.

От групата на автентичните оними в Хербертовата поезия личат имената на хора от близкото обкръжение на писателя, които са изиграли съществена роля в неговия живот – например неговата баба, за която той пише стихотворението „Babcia“. Авторът емоционално си припомня детството, прекарано в Лвов, как неговата баба иска да му спести жестокостта, извършена над нейния народ:

...siedzę na jej kolanach
a ona mi opowiada
wszechświat
od piątku
do niedzieli

zastłuchany
wiem wszystko –
– co od niej

nie zdradza mi tylko
swego pochodzenia
babcia **Maria z Bałabanów**⁴
Maria Doświadczona

nic nie mówi
o masakrze
Armenii –
masakrze **Turków**

chce mi oszczędzić
kilku lat złudzenia

wie że doczekam
i sam poznam
bez słów zakłęk i płaczu
szorstką
powierzchnię
i dno
słowa⁵
(„Babcia“, EB, 1998)

---

⁴ Всички подчертавания са мои.

⁵ Всички цитирани творби са от тома (Херберт 2008).

Хербертовата баба бива назована чрез две онимни конструкции – *Maria z Bałabanów* и *Maria Doświadczona*. Описателната онимна конструкция *Maria z Bałabanów* разкрива арменския ѝ произход (*Bałaban* – еврейско и арменско фамилно име, популярно както за полските източни покрайнини, т.нар. *Kresy Wschodnie* – вж. Римут 1999 – 2001, така и сред лвовските арменци) (вж. Шедлецка 2002: 11), т.е. изпълнява социологична функция. Поради личния си характер творбата *Maria z Bałabanów* съчетава в себе си също така евокативната и емотивната функция, които обаче, преминавайки нататък в стиховете, се допълват и разширяват в силно изразена експресивна функция. Чрез топонима *Armenia* и етнонима *Turcy* Херберт препраща към едно от най-трагичните събития на XX в. – масовото клане и репресии над арменците от страна на Османската империя по време и след Първата световна война. Втората онимна конструкция – *Maria Doświadczona*, е съставена от личното име *Maria* и дескрипцията⁶ *Doświadczona* (от *doświadczenie* ‘2. събитие, предимно тъжно, което е повлияло на нечий живот’)⁷ – значение, което отново е свързано със спомена за масовото изстребление, извършено над арменския народ. Можем да смятаме, че *Maria Doświadczona* е онимна конструкция, представляваща авторово творение и изпълняваща в рамките на творбата експресивна функция.

Изключително голяма концентрация на автентични оними наблюдаваме в тома „Rovigo“ (1992), за който литературната критика се обединява около мнението, че има характера на завещание. В голяма част от стихотворенията Херберт или се обръща към някого, или посвещава творбата на някого. Срещаме антропоними като *Henryk Elzenberg* („Do Henryka Elzenberga w stulecie Jego urodzin“), *Ryszard Przybilski* („Książka“), *Adam Zagajewski* („Widokówka od Adama Zagajewskiego“), *Piotr Vujičić* („Do Piotra Vujičića“), *Czesław Miłosz* („Do Czesława Miłosza“) и др. Сред хората от близкото обкръжение на Херберт една от най-важните фигури е тази на неговия учител – философа Хенрик Елзенберг, към когото се обръща още в първото стихотворение от „Rovigo“ (1992) – „Do Henryka Elzenberga w stulecie Jego urodzin“:

---

⁶ Апелативна или апелативно-проприална структура, която изпълнява в литературното произведение функцията на собствено име, привлича внимание преди всичко като специален показател за идейните намерения на писателя или като средство за стилистичен израз (Шевчик 1996: 83).

⁷ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/do%C5%9Bwiadczony.html>, достъп 10.12.2015.

Kim stałbym się gdybym Cię nie spotkał – **mój Mistrzu Henryku**
Do którego po raz pierwszy zwracam się **po imieniu**
Z pietyzmem wciąż jaka należy się Wysokim Cieniom

Byłbym do końca życia śmiesznym chłopcem
Który szuka
Zdyszany małomównym zawstydzonym własnym istnieniem
Chłopcem który nie wie
(„Do Henryka Elzenberga w stulecie Jego urodzin“, R, 1992)

Прави впечатление начинът, по който Херберт се обръща към Елзенберг – **mój Mistrzu Henryku**, като за първи път прави това *po imieniu* (по име) – нещо нетипично за отношенията между ученик и учител, което свидетелства за силната връзка помежду им. Елзенберг изиграва важна роля във формирането на младия човек и поет Збигнев Херберт, който от своя страна изразява своето уважение и дълбока почит към личността на големия философ. В случая собственото име изпълнява и евокативна, и емотивна, и експресивна функция.

Стихотворението „Chodasiewicz“, отново от тома „Rovigo“ (1992), също представлява интерес от литературноономастична гледна точка. Критиците определят „Chodasiewicz“ заедно с друго стихотворение от същия том – „Wilki“, като полемика с Чеслав Милош. В този случай автентичното фамилно име *Chodasiewicz* (поет с това име наистина е съществувал, но според Урбанковски няма как Херберт да го познава, защото той е роден в Русия през 1886, а умира в Париж през 1939 г.) (Urbankowski 2004: 401) изпълнява алюзийна функция, препращайки всъщност към прототипа, който в случая се явява Чеслав Милош. Алюзията се засилва и чрез употребата на антропонимите *Swedenborg* и *Hegel*, характерни за поезията на Милош, а топонимът *Oregon* – пояснен с определението *jakimś*, може да се тълкува като алюзия към Бъркли, където живее Милош (вж. Урбанковски 2004: 402), т.е. *Oregon* съчетава в себе си локативната (характерна за топонимите) и алюзийната функция:

Pisał wiersze **Chodasiewicz** raz przepiękne raz złe
te ostatnie także mogą się podobać

[...]

Chodasiewicz pisał także prozą – żał się Boże
o dzieciństwie a to było nawet ładnie
lecz przykładał się przesadnie do zagadnień
Swedenborga godził z **Heglem**...

[...]

Emigracja jako forma egzystencji rzecz ciekawa
bez przyjaciół i bez krewnych pod namiotem...

Wreszcie umarł Chodasiewicz w jakimś stanie Oregonie
za górami za lasami całkiem umarł
i ogarnął jego ciało silne wielki tuman

jego rechot rymowany z za obłoków
(„Chodasiewicz“, R, 1992)

Тук наблюдаваме т.нар. *aluzja treściowa* (по терминологията на Чеслав Косил или буквално преведено от полски – *съдържателна алюзия*), „носител на която се явява самото съдържание на творбата. На литературния герой може да бъдат приписани определени физически или психически черти, припомнящи неговия прототип от извънлитературната действителност, да бъде разположен в подобна обществена среда, време, пространство, по подобен начин може да се подрежда тяхната съдба“ (Косил 1988: 40).

Хербертовата поезия сравнително често се обръща към античната традиция, срещат се названия на божества, полубожества, митологични герои както от древногръцкия, така и от римския митологичен пантеон. Техните названия разпределяме в групата на автентичните оними от митологията и литературата. Още в дебютния му том „Struna światła“ (1956) наблюдаваме заглавия като: „Do Apollina“, „Do Ateny“, „Dedal i Ikar“, „Fragment wazy greckiej“, „Nike która się waha“, „O Troi“.

В стихотворението „O Troi“ е засегнат така важният за Хербертовата поезия мотив за града, тема, изключително болезнена за автора с оглед на неговата съдба. Въпреки че на пръв поглед творбата не се отнася до реалната полска действителност, всъщност ойконимът *Troja*, освен че изпълнява алюзийна функция и препраща към „градовете“ на Херберт – Варшава и Лвов, е и пример как чрез митологично название може да се постигне митизация на събития от действителността:

O Trojo Trojo
archeolog
przez palce twój przesybie popiół
a pożar większy od Iliady...

Nad ruinami wschodzi księżyc
O Trojo Trojo
Milczy miasto...

Szli wąwozami byłych ulic
jak przez czerwone morze zgliszcz

a wiatr podnosił pył czerwony
wiernie malował zachód miasta

Szli wąwozami byłych ulic
chuchali na czczo w zmarzły świt

mówili: przejdą długie lata
zanim tu stanie pierwszy dom

szli wąwozami byłych ulic
myśleli że odnajdą ślad...
(„O Troi“, SŚ, 1956)

Наред с гореспоменатите митологични оними Херберт сравнително често си служи с религиозни и библейски названия като инструмент при интерпретацията на библейски събития и сюжети – например „Hakeldama“ („Pan Cogito“, 1974) – антропонима: *Judasz*; топонима: *Hakeldama*; „Domysły na temat Barabasz“ („Elegia na odejście“, 1990) – антропонимите *Barabasz*, *Piłat*, *Paweł*, етнонимите *Koryntianie*, *Rzymianie*, дескрипцията *Nazareńczyk*; „Jonasz“ („Studium przedmiotu“, 1961), антропонимите *Jonasz*, *Ammitaj*, топонимите *Joppen*, *Tarszisz*, *Niniwa*.

Осезаемо присъствие на оними е налице и в най-известния Хербертов том – „Pan Cogito“ (1974). Освен неавтентичния оним – *Pan Cogito*, представляващ творение на Херберт (образуван от латинския глагол *cogitare* ‘мисля’), който е директна препратка към всеизвестната картезианска мисъл – „Cogito ergo sum“, в тома са употребени над сто онима, в това число антропоними, етноними, топоними, ходоними, заглавия на художествени произведения (идеоними), напр. автентични оними: *Baruch Spinoza*, *Mozart*, *Platon*, *Georg Heym*, *Rzym*, *Amsterdam*, *Luwr*, *ulica Legionów*, митологични и литературни оними: *Prometeusz*, *Minotaur*, *Belzebub*, *Sancho Pansa*. Както се вижда от приложените примери, при Херберт не липсват и чисто литературните оними, като *Sancho Pansa* в „O dwu nogach Pana Cogito“, които могат да бъдат пример за интертекстуална функция. В стихотворението освен *Sancho Pansa* имплицитно се появява и *Don Kichot*. Неавтентичният оним *Pan Cogito* изпълнява алюзийна функция, препращайки недвусмислено към личността на самия Збигнев Херберт, налице е *съдържателна алюзия*. Потвърждение за това намираме в спомените на Халина Херберт-Жебровска, която с болка си спомня за 1939 г., когато Херберт претърпява злополука по време на ски и лошо चुпи дясната си бедрена кост.

Въпреки че попада в ръцете на един от най-добрите лвовски лекари – проф. Адам Груца, костта му бива зле наместена, от което настъпват усложнения, повторни операции, след това рехабилитация. „Когато при него идваше рехабилитаторът, с когото се упражняваше, сгъваше и изправяше крака си – спомня си Халина Херберт-Жебровска (Шедлецка 2002: 20), – излизахме от къщи, защото буквално виеше от болка... След това носеше специални повдигнати обувки, освободиха го от военна служба, всъщност стана инвалид – десният му крак беше станал по-трудно подвижен и по-къс. Понакуцваше едва забележимо до края на живота си, написал е за това в стихотворението „O dwu nogach Pana Cogito“ (Шедлецка 2002: 20):

Lewa noga normalna
rzekłbyś optymistyczna
trochę przykrótka
chłopięca
w uśmiechach mięśni
z dobrze modelowaną łydką

prawa
pożał się Boże –
chuda
z dwiema bliznami
jedną wzdłuż ścięgna Achillesa
drugą owalną
bladą różową
sromotną pamiątką ucieczki...

...tak oto
na obu nogach
lewej którą przyrównać można do **Sancho Pansa**
i prawej
przypominającej **blędnego rycerza**
idzie
Pan Cogito
przez świat
zataczając się lekko
(„O dwu nogach Pana Cogito“, PC, 1974)

От казаното дотук следва да подчертаем, че Збигнев Херберт умело си служи с възможностите на литературната ономастика. С оглед на разгледаните творби и изведените примери можем да заключим, че наблюдаваме разнообразна палитра от собствени имена, чрез които поетът реализира своите идейни и творчески замисли. Използ-

вани са автентични оними: в това число имена на хора от близкото обкръжение на поета, имена на известни личности – композитори, художници, писатели, някои от най-големите европейски философи, топоними (изпълняващи предимно локативна функция), етноними, религиозни имена; автентични оними от литературата и митологията: имена на герои от други литературни произведения, митологични названия, с които авторът или препраща към различни сюжети от митологията, или използва за митизация на събития от реалната действителност; неавтентични оними – *Pan Cogito*, представляващ творение на Херберт, което е поредното свидетелство за усета, с който поетът използва литературната онимия.

От гледна точка на проведения функционално-интерпретативен анализ става ясно, че Хербертовите оними съчетават в себе си по две, а в някои случаи и по повече функции. Що се отнася до автентичните антропоними, експресивната функция, наред с емотивната и евокативната, са най-разпространени. В немалко случаи срещаме оними, изпълняващи алюзийна функция, по-рядко социологична, а онимите, взети от други литературни произведения, изпълняват преди всичко интертекстуална функция. Според Александра Чешликова „функциите на собствените имена в литературните творби са неразривно свързани с жанра на текста, ако третираме жанра достатъчно широко, особено в съвременната литература“ (Чешликова 1993: 38). Спецификата на функциите на собственото име в поетическото произведение се намира в пряка зависимост от жанра на творбата.

В заключение можем да потвърдим и думите на Александър Вилкон, който, говорейки за функциите на онимния пласт в литературната творба, подчертава, че преди всичко трябва да се вземе под особено внимание корелацията на този онимен пласт с поетиката на творбата или в по-широк смисъл – с дадени художествени тенденции в творчеството на автора ѝ (срвн. Вилкон 1970:20).

Легенда

EB – „Epilog burzy“, 1998

R – „Rovigo“, 1992

PC – „Pan Cogito“, 1974

SS – „Struna światła“, 1956

ЛИТЕРАТУРА

- Баранчак 1994:** Barańczak, S. *Ucieknier z utopii. O poezji Zbigniewa Herberta*. Wrocław: Wyd. Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, 1994.
- Вилкон 1970:** Wilkoń, A. *Nazewnictwo w utworach Stefana Zeromskiego*. Kraków – Warszawa – Wrocław: Wyd. PAN, 1970.
- Гловацки 1997:** Głowacki, J. O nazwach autentycznych w dziele literackim (na materiale z utworów Edmiunda Nizurskiego). // *Onomastica*. № XLII, Kraków: 1997, 239 – 249.
- Граф 2006:** Graf, M. *Onomastyka na usługach socrealizmu. Antroponimia w literaturze lat 1949 – 1955*. Poznań: Bogucki. Wydawnictwo Naukowe, 2006.
- Гурски 1963:** Górski, K. Onomastyka w literaturze XIX i XX wieku. Zarys problematyki. // *Pamiętnik literacki*, 1963, № LIV, z. 2, 401 – 416.
- Жетелска-Фелешко 1993:** Rzetelska-Feleszko, E. Perspektywy badawcze onomastyki literackiej. // *Onomastyka literacka*. Pod red. Marii Biolik. Olsztyn: WSP w Olsztynie, 1993, 21 – 26.
- Косил 1988:** Kosyl, Cz. Aluzyjność nazw własnych w dziele literackim. // *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, Lublin: 1988, s. FF, vol. VI, 39 – 50.
- Речек 1953:** Reczek, S. O nazwiskach bohaterów komedii polskiej XVIII wieku. // *Pamiętnik literacki*, 1953, № XLIV, z. 3 – 4, 217 – 237.
- Речник:** *Słownik języka polskiego* pod red. Doroszewskiego <http://sjp.pwn.pl/szukaj/do%C5%9Bwiadczony.html>, достъп 10.12.2015.
- Римут 1999-2001:** Rymut, K. *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, T. 1 – 2, Kraków, 1999 – 2001.
- Сарновска-Гифинг 1995:** Sarnowska-Giefing, I. Funkcja intertekstualna onomastyki w satyrze. // *Język polski – historia i współczesność*. Pod red. Zdzisławy Krażyńskiej i Zygmunta Zagórskiego. Poznań: Wyd. Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1995, 89 – 96.
- Сарновска-Гифинг 2003а:** Sarnowska-Giefing, I. *Od onimu do gatunku tekstu. Nazewnictwo w satyrze polskiej do 1820 roku*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2003
- Сарновска-Гифинг 2003б:** Sarnowska-Giefing, I. Onomastyka literacka – integracja językoznawstwa i literaturoznawstwa? // *Metodologia badań onomastycznych*. pod red. Marii Biolik. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 2003, 435 – 446.

- Урбанковски 2004:** Urbankowski, B. *Poeta, czyli człowiek zwielokrotniony. Szkice o Zbigniewie Herbercie*. Radom: Wyd. Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, 2004.
- Херберт 2008:** Herbert, Z. *Wiersze zebrane*. Oprac. edytorskie Ryszard Krynicki, Kraków: Wydawnictwo a5, 2008.
- Чешликова 1993:** Cieślíkowa, A. Nazwy własne w różnych gatunkach tekstów literackich. // *Onomastyka literacka*. Pod red. Marii Biolik. Olsztyn: WSP w Olsztynie, 1993, 33 – 39.
- Шевчик 1996:** Szewczyk, Ł. M. Jednostkowe deskrypcje określone w onomastyce literackiej. // *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*, t. I, pod red. Z. Krążyńskiej i Z. Zagórskiego, Poznań: 1996, 83 – 87.
- Шедлецка 2002:** Siedlecka, J. *Pan od poezji. O Zbigniewie Herbercie*. Warszawa: Wyd. Prószyński i S-ka SA, 2002.